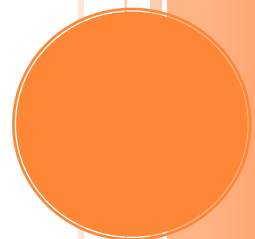

#VÅRTNYASÖDER

*MED LOKALA RESURSER I STADSUTVECKLINGSARBETET
EN CULTURAL PLANNING-FÖRSTUDIE OM ÖREBROS SÖDERCITY*

Creative Communities Tomas Dahlberg
2016-03-09

#vårtnyasöder

Innehåll

1. Inledning	2
Sammanfattning	3
Syfte och frågeställningar	4
Metod	5
2. Förstudiens genomförande.....	6
Inledning	6
Målgrupper för projektet	7
Aktiviteter.....	7
Enkät	8
Stadsvandringen.....	9
3. Bilden av Södercity – en historisk exposé mot framtiden.....	11
Aktuella planfrågor	12
4. Cultural mapping – Platsanalys.....	13
I en förändringens miljö.....	13
Befolkningsstatistik.....	13
Ägarförhållanden	14
Handel och kommersiell verksamhet.....	14
Rörelsemönster – tracing	14
Arkitektur	16
Konst i stadsdelen.....	16
Mötesplatser, kultur och arrangemang.....	17
Föreningsliv	18
Utbildning och kreativitet.	18
5. Analys och förslag.....	19
Inspiration som använts under studien.....	26
Röster från förstudien	27
6. Referenslista.....	27
Tryckta källor och litteratur.....	28
Webbsidor	28

1. INLEDNING

Under hösten 2015 genomfördes denna förstudie av Creative Communities på uppdrag från Örebro kommuns stadsbyggnadskontor i samarbete med City Örebro i avsikt att utgöra underlag inför ett möjligt planeringsarbete för en vision för Södercity. Förstudien är ett initiativ från Creative Communities och utformad i samråd med beställaren.

I bakgrundsarbetet till förstudien uttalades behovet att se hur Södercity dels kan stärkas i sin position som en framtida attraktiv stadsdel för boende, kommersiell service, nöje och kulturutbud, dels att se om boendes och besökares upplevelser och bilder av stadsdelen kunde medverka och på ett positivt sätt bidra till att skapa en bild av en attraktiv och genuin stadsmiljö. Ett arbete och ett gemensamt sökande efter en *genius loci*,¹ en platsens själ.

... de nya platsernas brist på identitet bland annat beror på att den moderna arkitekturen

Södercity - förstudieområdet

fjärrmat sig från förståelsen av vår omgivning som en mångfald av konkreta platser där livet 'äger rum' ('finner sted'). När vi nu på nytt blivit medvetna om platsen är det på grund av denna 'platsbrist'. Det som var självklart är plötsligt borta, och saknaden gör att vi måste fråga efter platsens betydelse och väsen² (Norberg-Schultz, 1980).

Det är ett uttryck för identitet eller mening som samlas på en plats. För Södercitys del uttrycks både bilden av en själ och av en saknad, som kan vara

förutsättningar för en dynamik.

"En stadsdel där riktiga människor bor och lever, multikulturellt och en väldigt härlig blandning av åldrar och ursprung. Lite arbetarklass. Tycker om att det inte är de rikas innerstadsområde."

"Jo det finns en behaglig atmosfär - men andeskådare är jag nog inte, själen syns inte men känns - eller så är det bara så det känns att trivas i ett område i 30 år..."

*"Brist på levande parker ger den här delen av stan lite själlöst/livolöst intryck. Lilla pytteparken med fontänen utanför restaurangerna (mitt över gatan från Krämaren) har själ."*³

Behoven av att utveckla bra mötesplatser uttrycks också inledningsvis, mötesplatser av såväl fast karaktär som spontana. Människor, kulturmiljön och plats ges således stor betydelse.

¹ Norberg-Schulz (1980)

² Norberg-Schulz (1992) s. 34

³ Citat från enkätsvar

Cultural planning som metodik och här i form av metodikens inledande delmoment cultural mapping. Då inget översiktsplanearbete inletts i stadsdelen var metodikens karaktär passade för kommunens dialogarbete. Att inget planarbete inletts gör att förstudien friare kan förhålla sig till utifrån kommande idéer och inte inhämtar synpunkter på utställda planer. Detta har påverkat insamlings- och dialogarbetet positivt. Den relativt långa perioden har också gjort att tidigare frågeställningar ytterligare kunnat föras in och även nya intressenter kunnat sökas upp.

Förstudien pekar på tre möjliga första geografiska områden där fördjupade processer kan prövas. Den visar också att för vissa planerade ombyggnadsprojekt kan förstärkta dialoger om innehåll prövas. Olika tillgänglighetsaspekter och trygghetsaspekter kommer också att beröras. Den tillgängliga och trygga miljön är också en mer jämställd och jämlik miljö. Med gemensamma villkor för kvinnor och män, barn och äldre och människor med olika bakgrund kan främjas genom en ökad delaktighet i de processer som styr utvecklingen av den gemensamma miljön.

Sammanfattning av förslaget

De förstnämnda områdena/platserna är torgen, Näbbtorget och Olof Palmes torg, där en dialog också kan inledas med ÖBO som äger Krämartorget. Miljöerna framträder som viktiga för många men är i avsaknad av en mindre skala och *sällskaplighet*. Potential finns med flera möjliga aktörer; privata, offentliga och medborgare. En kulturell identitet är möjlig att utveckla i ett möte där biblioteket har en av nyckelfunktionerna. Platser som har en positiv laddning hos många med relationer både till de omgivande byggnaderna och deras nuvarande och möjliga innehåll i kombination med torgytorna.

Vidare Drottningparken, som för många rymmer rekreation men också en otrygghet då den upplevs svårtillgänglig och mörk. Inledande diskussioner har visat att intresse finns från bland annat förskolan Solägget att delta med forskande pedagogik. Intresse finns även för att undersöka möjligheterna för konstprojekt. Kommunen har inlett ett förarbete som skulle kunna sammanföras med lokala intressen. Inom detta område ligger också Nicolai kyrkogård och en möjlighet att omforma och utnyttja Södra Alléns esplanad.

För att stärka kommersiell verksamhet och en möjlig utveckling av fler verksamheter samt att tydliggöra en förstärkt axel och lockande siktlinje från Rudbecksgatan till Södra Allén kan flera aktörer sammanföras. Verksamheter upplever att man tappar i samhörighet med centrum, ju längre söderut man kommer. Bedömningen är att flera av dem tillsammans med olika aktörer och intressenter kan gemensamt diskutera hur en möjlig positiv förändring av gatuutrymme och trottoarer kan nyttjas och stärka miljön särskilt vad gäller Drottninggatan 48-60:s fasad i kvarteret Tunnbindaren.

Fabriksgatans från Rudbecksgatan mot Conventum arena är en av entréerna till stadsdelen. Den beskrivs idag som tråkig och märklig i sin utformning. Här kan om utrymme ges skapas en extraordinär och spännande miljö som både skapar en **Kulturvåg** och därmed en axel mellan Södra station, till Konserthuset och vidare där de knyts till Conventum, Scandic Grand Hotell, Hjalmar Bergmanteatern och till den omgivande stadskaraktären av mångfald och heterogenitet i befolkning och kulturer.

Att varuhuset Krämaren engagerar många är inte förvånande. Såväl positivt som negativt. Den tidigare mediala debatten om varuhusets framtida användning som kultur- eller ungdomshus har återkommit i dialoger och enkätsvar. Det finns ett behov av förnyelse för att stärka Krämarens attraktionskraft. Ett arbete är inlett med detta syfte

och vidare utveckling kan ske i samverkan med butiker och andra aktörer framöver. Krämarens är en av de viktigaste byggnaderna, både i bilden av söder och som

Krämarens mot Köpmangatan och omgivande gator saknar idag mycket av de synliga kvaliteter som gör att besökare utan ärenden tar sig över Rudbecksgatan. Den upplevs som grå och otrygg men bör kunna ges bättre möjligheter att lyfta fram innehåll och möjliggöra för nya verksamheter.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med förstudien är att kartlägga och analysera förutsättningar för ett kommande planeringsarbete grundat på kartläggningen och platsanalysen av stadsdelen.

Kartläggningen syftar till att undersöka engagemang och idéer från verksamma i stadsdelen, fastighetsägare, boende, offentlig verksamhet, föreningsliv och besökare för resursbaserad platsanalys.

I platsanalysen ges förutsättningar för att knyta ihop en kulturell analys, där kulturhistoria, kultur, upplevelser och berättelser länkas samman med den byggda miljön. I analysen ingår också de verksamheter och aktiviteter som pågår eller kan möjliggöras i form av kreativa företag och entreprenörskap, utbildning och kulturell verksamhet

Kartläggningen syftar till att beskriva existerande resurser och lyfta fram möjliga framtida sådana för att skapa förutsättningar för en positiv och hållbar stadsutveckling. Rapporten kommer att beskriva dessa ur olika perspektiv som kan vara underlag för en lokalt förankrad förnyelse. Förstudien har därför också ett mobiliserande syfte med ett tydligt medborgar- och aktörsperspektiv.

Frågeställningarna grundas i några antaganden och scenarion, bland annat:

- Vad kommer det innebära besöksmässigt för övriga verksamma i stadsdelen att ÖBO:s huvudkontor och kundmottagning flyttar? Antalet årliga besök ligger på ca 25 000.
- Ett visionsarbete för ett nytt Kulturkvarter bredvid Konserthuset har inletts och en arkitekttävling har genomförts. En av de tänkta verksamheterna där är Stadsbiblioteket. Om detta blir verklighet betyder det att ca 750 000 biblioteksbesök inte sker i stadsdelen. Hur kommer det att påverka mönster och rörelser?
- Varuhuset Krämarens har under flera år haft en negativ utveckling och många butikslokaler står tomma. Ett aktivt arbete pågår från fastighetsförvaltarens sida att på olika sätt förnya det kommersiella innehållet där också kulturell verksamhet getts utrymme under olika perioder för att också attrahera en ny kundkrets.⁴
- I vilken mån kan fastighetsägare och verksamheter gemensamt agera för att stärka Södercitys utbud av butiker och mötesplatser?
- Under hösten invigdes den nya skate- eller betongparken i Drottningparken och ett nytt kontorskomplex uppförs i den sydligaste delen av området. Bägge investeringarna kommer att innebära förändrade rörelsemönster. Flera olika nya

⁴ Exempelvis OpenArt under 2015

kulturer/grupper kommer att besöka stadsdelen med olika syften och behov. Detta kan skapa positiva rörelser och leda till kompletterande och samverkande verksamheter.

- Finns det möjligheter att lyfta fram olika kulturella aspekter och företeelser för att attrahera och stimulera besök och nya verksamheter att etablera sig.
- Finns en potential för verksamma och intresserade i större utsträckning ta egna initiativ i positiv riktning?
- Flera upplever att staden börjar upphöra söder om Rudbecksgatan och att denna upplevelse förstärks ju längre söderut man kommer. Det gynnsammare hyresläget för verksamheter påverkar dock mångfalden positivt. Kan den faktorn utnyttjas bättre för att stärka och synliggöra gatustråken söderut?

METOD

Förstudien tar sin utgångspunkt i metodiken Cultural planning, vars grundläggande utgångspunkt är ett deltagandeperspektiv. Den beskrivs som en gräsrotsrörelse med syfte att demokratisera planering och stadsutveckling. Idag finns ingen motsvarande svenskt uttryck. Det engelska begreppet culture kan inte rakt översättas till det svenska ordet kultur i detta sammanhang.

Cultural planning har sitt ursprung i en tradition av radikal arkitektur- och planeringskritik i början av 1960-talet. En av förgrundspersonerna är forskaren och författaren Jane Jacobs. Hon hävdade att städer liknar artefakter och problemet att hantera dem för planerare och beslutsfattare är att de ser stadens användningsområden var för sig, efter kategorier. Jacobs såg staden som ett ekosystem av fysiska-ekonomiska-etiska interagerande processer sammanlänkade i ett naturligt flöde som i sig skapade den platsunika kulturella ekologin. En av dem som gett cultural planning sin nuvarande form är den engelske forskaren Colin Mercer Han skapade en modell som i dag är etablerad och används runt om i världen. Mercer menar att stadsplanering är humaniora mer än teknik och att planeringsarbetet måste föregås av en kartläggning som syftar till att spåra och beskriva människors minnen, drömmar och värderingar⁵. Idéerna kom till ökad användning i Storbritannien i början av 1990-talet för att möta behoven av förbättringar i utsatta stadsdelar under den svåra ekonomiska krisen. Genom att påvisa att en hållbar stadsutveckling kräver integrering och tidig involvering av de boende har det lett till en ökad medvetenhet. Det etablerades också forskning på flera håll med ett tvärvetenskapligt perspektiv, som exempelvis studier om kultur relaterat till framtidens folkhälsa.⁶

Det är således en integrerad process som eftersöks, som strävar att vara territoriell snarare än sektoriell. Och för att kunna tillvarata en stadsdels potential i form av kulturell identitet behövs dess innevanare i processen; deras bakgrund, erfarenhet och talanger och förväntningar. Kulturarv, byggda och naturliga kvaliteter bildar tillsammans det som upplevs som attraktivt. Cultural planning är således till sin natur geografisk snarare än sektoriell, varför den bör förutom medborgargrupper också omfatta professionell expertis inom flera samhällsområden.

Den inledande förstudien som gjorts motsvarar den fas som föregår en cultural planning-process. Den benämns cultural mapping och syftar till att kartlägga och beskriva resurser

⁵ Mercer

⁶ Boverket (2015) s. 54-55

i den lokala kulturella infrastrukturen och beskriva dessa kvalitativt och kvantitativt. Kartläggningen bör sedan utvärderas i samma lokala perspektiv, där den sedan kan ligga till grund för planning-processen.

En av dagens ledande forskare inom området, Franco Bianchini, vid Leeds universitet har använt uttrycket ”to put lipstick on the gorilla” för att beskriva ett fenomen där kulturella resurser inte tas tillvara i ett tidigt skede utan i sämsta fall bara blir ett utanpåverk utan relation till vare sig plats eller kultur.

*Will many of the prestige buildings erected in Britain as part of the urban re-generation strategies of the 1980s and '90s stand the test of time? What about the public art that has been sited over the last two decades in key public spaces in many cities in Britain? Is it of good quality? Does it reflect the culture of the place? Is it properly integrated into urban design and planning strategies? Or is it something added when the development has been completed, sometimes as a desperate attempt to apply, as the saying goes, lipstick on the gorilla?*⁷

I sammanhanget finns också Richard Floridas forskning och beskrivning av den kreativa klassen. I *Den kreativa klassens framväxt*⁸, visar hans forskning att främjandet av kreativa miljöer, kan skapa en positiv kraft för utveckling av städer och stadsdelar. Han betonar de s.k. tre T:nas roll i sammanhanget, *teknik, talang* och *tolerans* för denna utveckling. Han kritiserar ibland för att ha en elitistisk syn och främst hålla fram högteknologi som verktyg för att skapa attraktionskraft hos en plats, i det att kreativa människor dras till varandra under vissa förhållanden och skapar relationer och mervärden. Den kreativa klassen kan även omfatta exempelvis pedagoger, dvs alla de som arbetar med att utveckla människors kreativitet och lärande. Florida pekar även på att städer behöver ett människoklimat snarare än ett företagsklimat⁹ och att gentrifieringen fortfarande är ett stort hot mot den mångfald och kreativitet som från början lade grunden för städernas innovationskraft och tillväxt¹⁰.

Tolerans är viktig i detta sammanhang, då tolerans också främjar tillit och även upplevd trygghet. Florida visar att toleranta kreativa miljöer också attraherar ensamstående kvinnor och HBTQ-personer. Ökad mångfald och nya verksamheter främjar således kreativitet samtidigt som miljön upplevs som tryggare. Det borde även påverka även andra grupperns upplevd trygghet.

2. FÖRSTUDIENS GENOMFÖRANDE

Inledning

Arbetet med förstudien har letts av Creative Communities och Tomas Dahlberg. Till arbetet har en styrgrupp knutits. Den har förutom Tomas bestått av Anne Pettersson, stadsmiljöstrateg, Örebro kommun och Stina Storm, VD City Örebro. Till styrgruppen har även representanter för Örebrostäder, ÖBO senare knutits. Noomi Bååth,

⁷ Bianchini & Greed (2002) s. 200

⁸ Florida (2001)

⁹ Florida s 336

¹⁰ Florida s 343

lokalutvecklare och Regina Lenkel, distriktschef Centrum. Maria Björnberg på Förvaltningskontor Samhällsbyggnad har varit administrativt stöd under projektet. Vidare har Malin Carlsson på City Örebro medverkat.

Att både Örebro kommun och City Örebro samarbetar som projektägare för förstudien har en bakgrund i det gemensamma arbetet som bedrivits under flera år i att utveckla Örebros stadskärna. Ett samarbete som bland annat lett till att Örebro fick utmärkelsen Årets stadskärna 2015. Stads- och handelsutveckling ses med nödvändighet som beroende av varandra.

Förstudien inleddes i september då också ett första möte med styrgruppen där riktlinjer och arbetsmodeller diskuterades. Målgrupper identifierades och en tidplan lades upp. Två huvudspår drogs, sett ur utveckling av kommersiell verksamhet, fastighetsutveckling och evenemang; det andra ur medborgarperspektivet. Man kunde se att dessa hade flera beröringspunkter. Att utveckla en attraktiv och hållbar stadsmiljö gynnas av denna samverkan. Den använda metodiken bygger ju också på ett tydligt deltagandeperspektiv. Creative Communities fick av styrgruppen ett fritt mandat att utforma och styra projektet under hand med inplanering av olika utåtriktade aktiviteter inom den upplagda ramen för projektet.

För att projektet skulle ges en större transparens gentemot större aktörer inom området beslöts att i ett tidigt skede bjuda in ÖBO i samtalen. Som den enskilt största fastighetsägaren i stadsdelen kommer de att i något skede beröras eller att ett utbyte av information sker på ett bra sätt. ÖBO ställde sig snart positiv till detta och förutom att delta i styrgruppens möten har de på flera sätt hjälpt till att förmedla information via olika kanaler om projektet och dess process både till boende och till de som hyr verksamhetslokaler.

Målgrupper för projektet

En del av målgruppen fanns med inledningsvis. Under förstudien gång har fler tillkommit för att täcka exempelvis gemensamma intressen eller geografi.

City Örebros medlemmar

Fastighetsägare

Affärsverksamheter

Stadsbyggnad, tekniska förvaltningen och kulturförvaltningen

Boende och allmänhet

samt även

Kulturella aktörer

Skola och förskola

Föreningar

Aktiviteter

Inledningsvis planerades ett antal ramaktiviteter som sedan kunde utvidgas eller förändras beroende på processens utveckling.

- Information via hemsidor och sociala medier om projektet¹¹.
- Enkätundersökning via papper och digitalt via Örebro kommuns hemsida.
- Uppsökande verksamhet och riktad information.
- Stadsvandring – cultural mapping. Inbjudan via City Örebro och till ett antal övriga intressenter¹²
- Publika utställningar och idéverkstäder.
- Uppföljande intervjuer.

Via City Örebros medlemsregister spreds en första information och en inbjudan till att ta del av projektet. Vi nådde då en stor del av målgruppen, då City Örebros medlemmar och närstående består av affärsinnehavare, fastighetsägare och kommunala företrädare.

Vid ett frukostmöte den 1 september informerade Stina Storm och Tomas Dahlberg om bakgrunden och tankarna med arbetet. Ett 20-tal personer deltog på mötet och mötet rymde även en kortare frågestund.

Enkät

Under perioden oktober-november lades en enkät ut på webben via Örebro kommuns hemsida.¹³ Syftet med enkäten var att se hur olika människor relaterade till Södercity och hur de såg på stadsdelen. Enkäten utformades med frisvarsalternativ för att på så sätt försöka få så pass personliga svar som möjligt. Enkäten delades också ut i pappersform på olika platser och direkt till privatpersoner eller verksamheter. Antalet enkätsvar vid periodens slut var 97. Av dessa så svarar 25 att de är intresserade av att delta i ett fortsatt arbete i grupper eller på annat sätt. Det är främst privatpersoner som aktivt svarat på att de vill vara med i eventuella kommande dialogforum. De som svarat positivt på denna fråga har i sina övriga svar också varit mer utförliga.

Enkätens resultat har fördelats könsmässigt och åldersmässigt (kv. 50 resp. m 47, medelålder 33 år) och utifrån relation, (arbete/företag/studier 11 st. boende 39 st. besökare 47 st.) (boende-besökare-företagare/arbete/studier)

Företagare har kontaktats direkt och har upplevt det positivt att ett samtal inletts om stadsdelen. Med några har längre dialoger förts och andra i kortare form. Där finns ofta uttryckt en vilja att få möjligheter till ett större gehör för idéer och framför allt en stark önskan om en ökad tillhörighet till övrig centrumbebyggelse och till gemensamma aktiviteter som exempelvis en förlängd julbelysning till Södra Allén och medverkan i marknadsafton. Deras frågor berör även lokaler och information och medverkan i dialoger kring ombyggnationer.

¹¹ <http://www.orebro.se/40559.html> <http://obo.se/sv/Om-oss/Nyhetsarkiv/Sodercity/> m.fl.

¹² bilaga

¹³ Bilaga /enkät/

Stadsvandring

En stadsvandring genomfördes den 14 oktober med City Örebro som värd med ett 20-tal deltagare. Ett flertal tjänstemän från kommunen, bl.a. stadsarkitekt, stadsträdgårdsmästare, stadsantikvarie, strateger och planerare, City Örebro, fastighetsägare, hyresgästföreningen, arkitektkontor, konsult och lokala företag.

Foto Stina Storm

Vandringen inleddes med en presentation av metodiken och syftet med vandringen. Under vandringen gjordes ett antal stopp för att diskutera de olika miljöerna.

Utanför bland annat Conventum, vid Södra Allén/Virginska, i Skateparken och Drottningparken, och vid Krämartorget/Olof Palmes torg. Miljön runt Krämarens inspirerade till en längre diskussion med både en historisk fond och om funktionen av ett samtida torg. Några besök gjordes också hos några kommersiella verksamheter för att få en bild av hur de upplevde sin omgivande miljö. Efter vandringen genomfördes en workshop på Scandic Grand hotell, där deltagarnas olika intryck fångades in på post-it-lappar på stadskartan. Och kanske tack vare bredden i kompetens och bakgrund hos gruppen uppstod en kreativ dynamik och flera gjorde helt nya reflektioner eller upptäckter i stadsdelen under vandringen och i samtalen. Om mötesplatser, gatu- och torgmiljöer, grönområden, och om trygghet och tillgänglighet. Och om dofter som en möjlig

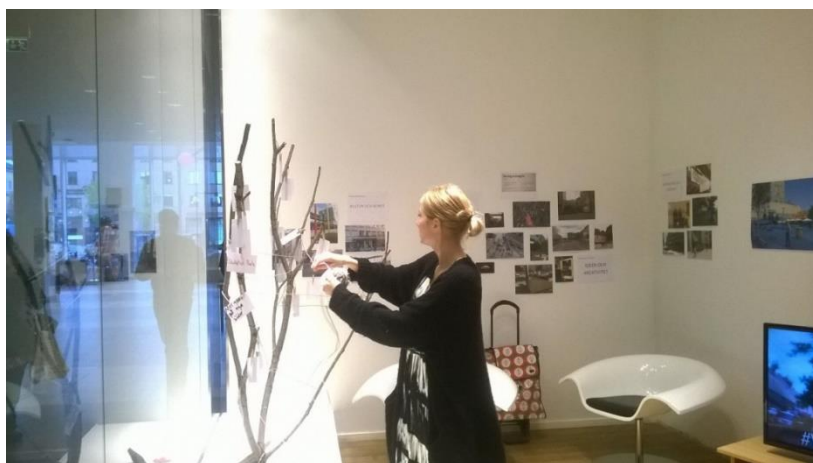

Workshop efter stadsvandringen Foto Stina Storm

förstärkning av intrycket av en plats. Att gruppen fick tillgång till plats-och arkitekturhistoria från stadsantikvarien uppskattades och gav ytterligare bidrag till samtalen.

Publika möten

En workshop och utställning arrangerades på Krämaren under höstlovet 28-30/10 i samarbete med OpenArt och DIY-teamet Jens Haraldsson och Lisa Lindén. Besökarna fick tillfälle att i utställningen se filmer, fotografier och modeller över stadsdelen, men även inspirationsmaterial, som idéskisser och fotografier från andra städer och aktiviteter. Workshopen innehöll kartbilder och material där besökarna kunde formulera tankar och idéer, post-it lappar och kartblad en interaktiv träskulptur byggdes som en konstinstallation ur intrycken från de meddelanden som hängdes upp i önsketrädet. I det fångades flera tankar från barn och yngre upp. Förutom de i fysisk form inlämnade förslagen pågick under de tre dagarna många samtal kring stadsdelen.

Workshop på Krämaren
Foto Manne Lindholm-
Dahlberg

Dessa samtal ligger med som en klangbotten i de resultat som redovisas i rapporten. Totalt besökte 92 personer utställningen, kvinnor och män tämligen lika fördelade, majoriteten i medelåldern och uppåt och med svensk bakgrund. Under den sista dagen medverkade teckenspråkstolkare. Detta annonserades via bl.a. Örebro kommunsteckenspråksida och tolkcentralens Facebooksida.

Den följdes upp under november månad med en utställning på Stadsbiblioteket. Där fanns även en datorkiosk där besökare kunde besvara enkäten. Den 17/11 arrangerades en workshop där besökare kunde ta del av tidigare material och diskutera frågorna vidare.

Till idébanken har samlats in ca 250 post-it-lappar, 27 ”trädönskningar” och 30 kartsquisser.

Dikt, Önsketrädet, Jens Haraldsson och Lisa Lindén

Någon ville ha ett underjordiskt
automatiserat cykelgarage
En annan ville ha ett Xbox
och Alvin 6 år ville ha mer konst
I vår stad finns många drömmar

Mer färg och mindre färg
Men helt klart färg
Rosa gator och pocketparker
Vi vill mysa på ombonade torg

Till musik framför vitmålade
Krämarhus
-Stäng Marieberg! var det någon
som skrek
Fler cykelgator fast färre
En annan önskade sig sin syster
tillbaks

Drömska drömmande drömmar
De förändras, försämras och blir
bättre
De byts ut och fördjupas

3. BILDEN AV SÖDERCITY – EN HISTORISK EXPOSÉ MOT FRAMTIDEN

Det vi i förstudien kallar för Södercity motsvarar kvarteren söder om Rudbecksgatan ned till Drottningparken. I väster avgränsat vid Östra Bangatan och i öster av Kungsgatan. Denna bild delas av flera örebroare. En upplevd bild ger också en känsla för en stadsdel eller för ett område. Södercity är för många örebroare fortfarande stadsdelen som radikalt förändrades under 1950 och 60-talet då den omfattande saneringen genomfördes och i princip all den gamla bebyggelsen revs. Stadsplanen för området mellan Rudbecksgatan och Södra Allén antogs av stadsfullmäktige 1955. Då beslutades också att saneringen i sin helhet skulle ”omhändertagas av den helkommunala Stiftelsen Hyresbostäder i Örebro” Med stöd av nya expropriationsbestämmelser från 1953 kunde marken ”frivilligt” förvärvas. I en rapport till Kulturdepartementet, Den stora stadsomvandlingen (Johansson, 1997)¹⁴ beskriver Bengt O.H. Johansson hur den dåvarande politiska ledningen i Örebro skapade den visionen om hur det nya söder skulle se ut. Några övergripande bevarandeperspektiv gjorde sig således inte gällande. De osunda kvarteren skulle rivras och en modern stadsdel skulle resa sig i deras ställe. De inventeringar som gjordes av konsthistorikern Bertil Waldén under 1936 och 1939 kunde dock ligga till grund för att 1955 besluta att fem gårdar ansågs bevarandevärda och skulle senare hamna i kulturresevatet Wadköping.

Under denna period uppfördes en majoritet av den nuvarande bebyggelsen som idag kännetecknar Södercity. Gatunätet förändras, Bondegatans branta anslutning mot

Foto Anna Sten / Örebro stadsarkiv

Drottninggatan stängs av, Näbbtorget bildas och de gatorna Kyrkogårdsgatan, Näbbgränd och Källgränd försvinner. Jordgatan och Tomtgränd omformas till säckgator med tillfart från de mindre omgivande gatorna. De första kvarteren som byggs är Bryggaren och Ryttaren 1956-58) invid Rudbecksgatan och längs Drottninggatan, där bland annat det så kallade Båghuset finns. Därefter följde kvarteret Tunnbindaren (1958-60) som karakteriseras genom de två 11 våningshusen i det inre av kvarteret. Den tredje etappen, kvarteret Krämarens med sitt affärs- och bostadskomplex invigdes 1963. Kvarteret Klockgjutaren, söder om Änggatan med sina tvärställda hus, ritade av arkitekterna Kerstin och Lennart Olson färdigställdes 1965. Den intressantaste nybyggnationen, arkitektoniskt sett, Medborgarhuset stod färdigt 1965 och invigdes i samband med stadens 700 års jubileum. Både Medborgarhuset och Krämarens ritades av Erik och Tore Ahlsén. I deras vision ser man också att de två torgen, numera Olof Palmes torg och Krämartorget bildar en enhet med de två ikoniska landmärkena i stadsbilden. Särskilt Medborgarhuset har omnämnts och levt vidare i arkitektursammanhang och är känt över hela världen. Överlag var ambitionerna höga när det gällde arkitekturen för det nya

¹⁴ Johansson (1997)

söder. När Stiftelsen fått uppdraget av stadsfullmäktige att bygga utlystes en arkitekttävling för stadsdelen. Andra arkitekter som fick uppdrag var Gustaf Kaunitz (Ryttaren och Bryggaren) och Jan Wallinder (Tunnbindaren). Efter 1965 har bland annat Stadsbiblioteket byggts, Teliahuset i kvarteret Stinsen, hyreslägenheter i Tågmästaren. Oscariahuset byggdes om till gymnasieskola och senare under 2000-talet Conventum med konferens och kongressbyggnader. De ansvarar idag till stora delar för den verksamhet som idag bedrivs i Medborgarhuset.

Att bilden av det gamla söder i så hög grad lever vidare även över till en generation av örebroare som inte upplevt den gamla trästaden kan ha flera orsaker. Sällskapet Gamla Örebro har en gedigen dokumentation i form av foton och har via bokutgivning och filmkvällar aktivt förmedlat berättelser och bilder från förr. Örebroförfattare som Alf Rune som bland annat i boken *Möten i Återvändsgränd*¹⁵ beskrivit sina egna minnen på ett målande sätt som lever kvar hos många.

Södercity innehåller ett intressant lapptäcke av aktiviteter och verksamheter, men saknar en samlad struktur för förståelse av området.

En barriärliknande effekt uppstår vid Rudbecksgatan, både i att flera av gatorna inte ges ett naturligt eller attraherande flöde över gatan (Fabriksgatan, Köpmangatan och Kungsgatan) Aktiviteter som genomförs norr om Rudbecksgatan, exempelvis vid marknadsafton eller olika event får inte av olika skäl fäste på den södra sidan. Gallerian Krämarens har tydligt märkt av den effekten och även andra verksamheter vittnar om att man upplever att det är svårt att delta i cityaktiviteter. En liknande problembild för Norrcity ledde till att ett planeringsunderlag för norrcitys utveckling kom till stand 2013 i en dialogprocess.¹⁶

Således har Örebros centrala utveckling har lämnat både Norr- och Södercity i bakvattnet, från det att stadskärnan tidigare låg på norr till den förskjutning söderut som bygget av Krämarens innebar. Under 2010-talet har kärnan koncentrerats och där Kungsgatan har utvecklats mellan Rudbecksgatan och Engelbrektsgränd och getts en attraktiv och populär utformning.

*Ambitionen att utveckla större handelsområden (city och Boglundsängen) slår mot bostadsnära handel och lanthandel, vilket är negativt för de relativt stora grupper i samhället som saknar tillgång till bil. Detta kan generera dyrare bostadsnära handel samt kostsamma resor till handelsområden för de icke bilburna.*¹⁷

De boende i stadsdelen har i mindre utsträckning tillgång till bil och kan således gynnas av det skapas gynnsamma miljöer för kommersiell verksamhet och rekreation.

Aktuella planfrågor

För området finns ingen ny översikts/eller utvecklingsplan under utarbetning som denna förstudie tar ställning till. De detaljplanefrågor som aktuella i stadsdelen är påbyggnaden av bland annat två höghus i kvarteret Stinsen 18, Teliahuset, vilket överklagats till Mark- och miljööverdomstolen, och Mekanikern 4-5 gällande nybyggnation av hyresfastighet vid Kungsgatan 30-32. Under det närmaste året kommer även Fabriksgatan att öppnas från

¹⁵ Rune (1985)

¹⁶ Örebro kommun (2013)

¹⁷ Bilaga 2 till "Vårt framtida Örebro" Översiktsplan för Örebro kommun 2010-03-24

Oscariarondellen och norrut. Detta projekt har orsakat oro och diskussioner från bland annat elever och personal på Virginska skolan.

En micropark nedanför trappen från Krämartorget mot Bondegatan är planerad och kommer att färdigställas 2015-16. Den blir då en del av områdets grönstruktur.

4. CULTURAL MAPPING – PLATSANALYS

I en förändringens miljö

Våra behov uttrycks också på ett annat sätt än tidigare. Mötesplatser och vikten av att vilja kunna umgås i stadsmiljön har växt starkare. Den hållbara staden är ett begrepp som också poängteras allt mer. Hållbarhetsbegreppet rymmer flera dimensioner, inte minst de sociala men också en kulturell dimension, eller ett kulturellt kapital. Bägge dessa rymmer demokratiska och möjliga överenskommelser om samhällelig tillit.

Södercity har många röster och flera av dem pekar på en viktig social dimension, den att stadsdelen har en blandad befolkning, där just den sociala blandningen är viktig del i att fånga en själ. Bland annat i den blandningen och i mötet med besökare och olika aktörer kan idén om hur vårt nya söder kan skönjas och utformas. Ett kvardröjande intryck från kartläggningen är att Södercity i första hand är en stadsdel där man bor, snarare än för shopping eller nöjen. Nyckeln till en attraktiv stadsdel kan vara att söka den balanspunkt i framtida planeringen som bevarar den bilden som den kärna som skapar Genius loci.

Många upplever långsträckta gatumiljöer som inte frestar fantasin eller i någon större grad lockar till upptäcktsfärd.

En inspelad video över en promenad ledde till följande kommentar från Lia Ghilardi, en expert på urban utveckling:

Men i allmänhet är det en ganska vanlig bild av ett svenskt centrum. Inget fel med det , förutom att det inte är särskilt trevligt , inte så mycket av mänsklig skala , inte särskilt mysigt, dystra färger och det finns inte mycket grönska!

Flera vittnar om en ganska grå och tråkig struktur även det finns gott om goda intryck också. Omtyckta parker och mötesplatser.

Det finns sociala sammanhang och positiva förändringar är påbörjade. En nyckel för framtiden är att länka samman siktlinjer och skapa positiva stråk.

Befolkningsstatistik

Totalt bor det 3 133 personer i stadsdelen (2013)¹⁸, fördelade på två statistikområden som skiljer sig åt, den geografiskt större delen (124) uppvisar sämre variabler vad gäller inkomst och utbildningsnivå. Andelen totalt i området med utländsk bakgrund fördelas på 40 respektive 20%, Den totala fördelningen män/kvinnor visar att en majoritet är kvinnor.

Ungefär hälften av befolkningen är mellan 25-44 år, men andelen äldre är också hög, över 30% är äldre än 65 år. Antalet i åldrarna 0-18 år är 300 st. Noterbart är en generellt hög andel ensamstående utan barn, hela 76%. Medelinkomsten är 218 000 kr/år. (197 000 resp. 239 000 kr) Andelen förvärvs-

¹⁸ Örebro kommuns statistikdatabas

arbetande är 61% (124) och 76,% (125). Områden skiljer sig ganska mycket i ohälsotal, 54,2, respektive 31,03 dagar/år (genomsnitt Örebro 32,3¹⁹). En klar majoritet av hushållen har inte bil (67%). Detta gäller generellt, här är skillnaden är inte stor. Stadsdelens dagbefolkning²⁰ ligger på 3344 personer. Pendlingsnettot för hela området är 2 065 personer. 1 213 personer utpendlar varje dag. För majoriteten dessa sker det med kollektivtrafik, per cykel eller till fots. I det lokala perspektivet spelar bilen således en mindre roll. Enkätundersökningen visar att majoriteten av de som besöker stadsdelen inte tar sig dit med bil utan väljer andra färd sätt.

I studien framkommer från flera håll att man ser positivt på att Södercity har en blandad befolkning och att det ger en positiv karaktärsbild. Vi ser alltså inte gentrifiering där socioekonomiska faktorer spelat in utan större delen stadsdelen är i stort sett opåverkad. Detta är en av de påverkansfaktorer som bör beaktas och återkommer i den sammanvägda analysen. Hur Södercity utvecklas demografiskt och socioekonomiskt har avgörande påverkan på hur stadsbild och innehåll utformas.

Ägarförhållanden

Det är enbart i område 125 som det finns småhus och bostadsrätter, i övrigt så är det hyresrätter. Den dominerande hyresvärden i området är Örebrobostäder, ÖBO både vad gäller bostäder och lokaler. Krämargallerian ägs av Alecta Pensionsförsäkringar och förvaltas av Newsec Asset Management. Andra fastighetsägare är exempelvis Örebroporten (Conventum och biblioteket), Aspholmen och Behrn fastigheter²¹.

Handel och kommersiell verksamhet

Södercity har utöver gallerian Krämaren ett ganska varierat utbud av butiker och andra verksamheter, flera restauranger och kaféer, klädesbutiker, elektronikaffärer, blomster- och presentaffärer, service- och matbutiker, frisörer m.fl. Södercity, liksom Norrcity har inte samma dominans av kedjor som centrala city utan flertalet är enskilda företagare. De flesta verksamheter finns längs Drottninggatan, Rudbecksgatan och Köpmangatan, men även vid Änggatan och Bondegatan. Krämarens betydelse för stadsdelen är stor och förvaltaren har under året inlett ombyggnad för ny verksamhet för att öka antalet kunder. I och med att en del av butiker och kaféer ligger med relativt långa avstånd från varandra uppstår inte spontana rörelsemönster hos kunder och besökare. Flera av dem har tillresta kunder som i första hand besöker just den butiken.

Rörelsemönster – tracing

(beskrivet av Gehl & Svarre How to study public life ²²)

I syfte att se hur människor rörde sig över Södercity gjordes en enklare rörelsemönsterstudie, en s.k. tracing. Den syftar till att se hur människor förflyttar sig till fots, var de stannar och vilka grupper det handlar om. Att notera tidpunkt och väderlek

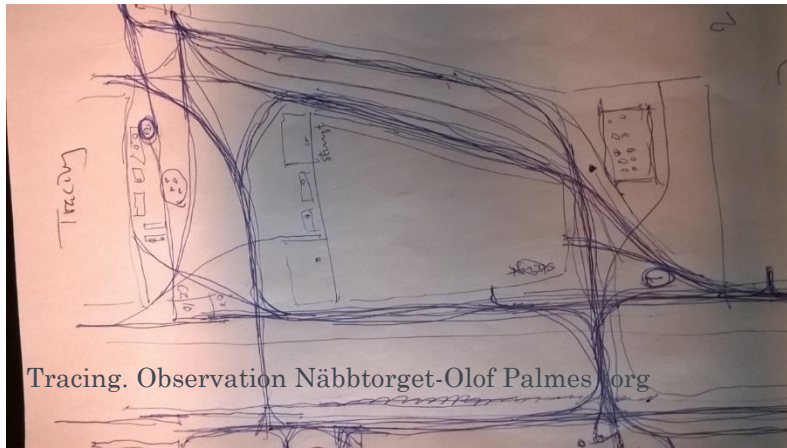
¹⁹ Folkhälsomyndigheten (2013)

²⁰ Andel som arbetar i stadsdelen oavsett bostadsadress. (SCB m.fl.)

²¹ Se bilaga

²² Gehl & Svarre (2013)

vid tillfället gör att man kan se hur detta påverkar beteendemönstret. Detta kan användas som en del i den platsanalys som görs. I det här fallet gjordes tracingen i ett förberedande skede till projektet, den 13 juli vid två platser, (1) Näbbtorget, vid jorden i solsystemet och (2) vid parkbänkarna utanför turistbyrån på Olof Palmes torg. Den första observationen mellan 15.25-15.40 och den andra mellan 15.45-16.00. Vädret mulet med svag vind och en temperatur ca 18 grader.

Valet av platserna var utifrån att man från dessa kan se en större del av de personer som rör vid närliggande tidpunkter under dagen. Studien visar att stadsdelen till del är en transitzon, där många pendlare tar sig från eller till Södra station upp till Drottninggatans

busshållplatser. Större strömmar passerar via Krämarens entré mittöver Näbbtorget. Biblioteket och Krämarens är i övrigt de huvudsakliga målpunkterna för de som inte bara passerar. Till övriga butiker som kunde ses gjordes ett mindre antal besök. Under observationen var en absolut majoritet i rörelse, endast en mindre del av de personer som observerades stannade till för att vila eller betrakta omgivningen. Utanför Stadsbiblioteket dröjer man en stund innan och efter besöket. Är man i sällskap så verkar det som man konfererar om vart man ska gå eller innan man skiljs. Några personer sitter vid bänkarna på norrsidan Olof Palmes torg och pratar och åtta personer – de flesta i samma sällskap - sitter på Lokus uteservering på Näbbtorget. Under 15 minuter vid Näbbtorget passerar 100 personer, ca 10 personer stannar en stund, ensamma eller i mindre grupp vid Planeten och vid fontänen.

Ett annat transitstråk är Fabriksgatan mellan Rudbecksgatan och Virginska skolan under morgontid och eftermiddag då elever går mellan busshållplatsen och skolan.

Analys:

Under denna observation och även under vardaglig betraktelse utgör platsen i sig för få personer en social hållpunkt. Andra observatörer ger samma bild. De flesta är på väg någonstans, den större andelen passerar. Enkäten visar också att många inte ser stadsdelen som en plats att vara på. Kvaliteten vad gäller möjliga positiva interaktioner

med andra är inte tillräckligt hög.

Forskningsnätverket Project for Public Places (PfPP) beskriver det som trevnad, en egenskap som är ganska svår att uppnå men när den väl finns är den omisskännlig. Den finns där människor träffar vänner, hälsar på grannar, och där de känner sig bekväma med främlingar

Jackson Square, New Orleans, LA (PfPP)

Här upplever man en högre grad av trevnad och en tillhörighet till platsen som i sig uppmanar till samvaro.²³ Frågeställningarna som PfPP berör detta sammanhang belyser hur en plats interagerar med människorna som använder platsen i något syfte. Är det en plats man gärna träffas på eller möter upp sina vänner? Kan jag som betraktare se om människor ler eller verkar känna varandra vid namn eller till utseende? Kan man se att platsen avspeglar resten av staden befolkningsmässig?

Exempel på mötesplatser är Stadsbiblioteket, kvarterskrogar, Krämarens; kaféet, entrén vid Rudbecksgatan och utanför ICA, Terazza, Olof Palmes torg och Skateparken. Exempel på informella eller dolda mötesplatser är Conventums bakgård och Bryggarttrappan invid biblioteket vid Näbbtorget. En informalitet som här kan upplevas som otrygg av allmänheten. Men såväl dessa som de övriga kan belysas ur frågeställningen ovan för åtgärder som kan skapa förutsättningar för förbättringar.

Arkitektur

Området ingår inte i riksintresse för kulturmiljö. Men i området finns många byggnader som ingår i kulturmiljöinventeringen²⁴. Den byggnadsstruktur som finns har således bevarandevärde och i detta finns flera av de långsiktigt hållbara förändringarna av mestadels mindre karaktär som bör ligga till grund för framtida utvecklingsarbete.

Gröna byggnader har kulturhistoriskt värde

Blå byggnader har högt kulturhistoriskt värde

Röda byggnader (3 st) har mycket högt kulturhistoriskt värde

Konst i stadsdelen

Konsten är inte så välrepresenterad i stadsdelen, men några exempel är:

Drottninggatan 46-48, Emaljfris av Endres Nemes (1961)

Drottninggatan 49, Sputnik, glasskulptur, Jonas och Anneli Linder (2010)

Änggatan 16B Muralmålning, Sege y Ovbal, (2003)

Skateparken: Vulkan och Silverlinjen, Lena Ignestam och Carina Zunino (2015)

²³ <http://www.pps.org/reference/grplacefeat/>

²⁴ Örebro kommuns kulturmiljöutredning (2015)

Mötesplatser, kultur och arrangemang

I södercity finns ett ganska brett utbud av mötesplatser för kultur och arrangemang. Utbudet har ökat under de senaste åren.

Conventum

Tar emot ca 200 000 gäster varje år, varav 70 000 gästar publika arrangemang, under året arrangeras ett 50-tal kongresser och flera mässor. Flera återkommande konserter med stora artister.

Scandic Grand Hotell har under senare år profilerat sig med samarbeten med olika arrangörer som återkommande ordnar konserter och festivaler. Ett exempel här är Folk at heart, men även fristående konserter i mindre skala och i olika genrer. Örebro Jazzklubb är en förening som arrangerar konserter här.

Stadsbiblioteket har en stor variation av utställnings och föreläsningsverksamhet. Totalt rör det sig om drygt 700 000 besökare till biblioteket per år, inkluderat samtliga besök. Från bibliotekets sida ser man möjligheter att utveckla verksamhet utanför huset och använda sig av torgrummet som en kreativ yta för nya mötesformer. Man har sökt inspiration bland annat biblioteken i Århus i Danmark. Olika former kan utforskas och prövas för att aktivera torgen och utvidga bibliotekets rum, med exempelvis pop-up-lådor och hängmattebibliotek.

Örebro kommuns enhet för allmänkultur ansvarar för Hjalmar Bergmanteatern. Den stora salongen utgör en möjlig resurs. Diskussioner förs om hur den kan komma till bättre användning och om fler aktörer kan nyttja scenen och även hitta samverkan med andra i hyresgäster. Riksteaterföreningen hyr återkommande lokaler där, den stora scenen och teatercaféet för sina arrangemang. Intresse finns även från deras sida att se hur lokalerna kan göras mer publika.

Konstutställning Open Art på Krämarens. Varuhuset har vid flera tillfällen upplåtit lokaler till olika utställningar. Både för konst och stadsbyggnadsfrågor. Under en period (2013) drevs en öppen kulturmötesplats för en bred konstnärlig samverkan i Krämarens, med utställningar, seminarier och workshops.

Krämarens ledning har uttalat och vill också vara aktiva i att skapa återkommande möten mellan konst, kultur och handel.

Krämarens återkommer också i resultatet från den genomförda workshopen och i enkäten som en plats många skulle vilja ge en kulturell prägel, några anser att en form av kulturhus kunde vara lämplig. Gärna som en mötesplats också för unga.

Tidigare har det på restaurangen Brasseri Rendez Vous (numera Pinchos) arrangerats konstutställning och konstförmedling i samarbete med en konstmäklare.

Tiempo de Café på Näbbtorgsgatan är ett exempel på en mindre aktör som profilerar sig kulturellt som konst och kulturcafé – med en möjlig framtida lokal för workshop för fika och konstkurser

Livemusik på Maxim. Restaurang Maxim har vid tillfälle haft uppträdande med levande musik.

Föreningsliv

Några av de framträdande föreningarna i stadsdelen är:

Föreningen Örebrobriden, har sina lokaler på Drottninggatan 53 har 500 aktiva spelare. De är också arrangörer av återkommande stora nationella bridgetävlingar i Conventum.

Örebro Skateboard som också har skötselansvar och för betongparken i Drottningparken. Ett stort antal åkare i olika ådrar har attraherats av anläggningen. En utvecklingspotential som föreningen avser att utveckla i samverkan med andra aktörer i närheten.

Örebro Gymnastikförening har en stor verksamhet i Oscaria-hallen. En av de populärare aktiviteterna bland unga är *Parkour* eller *free running*.

Örebro Riksteaterförening, som arrangerar teater- och musikföreställningar på Hjalmar Bergmanteatern.

Utbildning och kreativitet.

Barn och unga

Barnperspektivet i stadsmiljön. Under hösten togs kontakt med förskolan för att se hur barn och pedagoger kan utgöra en resurs. Tillsammans med förskolan Solägget har stadsdelen diskuterats i ett barnperspektiv och utifrån den Reggio Emilia-filosofi man arbetar med. Reggio Emilia-filosofin utgår från det forskande och kompetenta barnet, där barnens omgivning och miljö är en viktig pedagogisk resurs. Man benämner detta ibland som *den tredje pedagogen*²⁵. Att med stöd av pedagoger och barnen utforska både den närmaste omgivningen och gestalta den utifrån den pedagogiska grundsynen kan ge bra perspektiv framför allt vad det gäller miljön i Drottningparken.

Förskolan upplever att man kan behöva en arena för fler möten med omgivningen. Man ser även positivt på att arbeta tillsammans i konst och kulturprojekt. I förskolans arbetsgrupp tittar man nu på hur ett första projekt skulle kunna utformas.

Virginska skolan som kontaktas och visat ett första intresse för en eventuell medverkan som i ett kommande skede kan vara värdefullt. I nära anknytning till stadsdelen finns Tullängsskolan som har utbildningar inom området miljö- och arkitektur.

Kreativa kluster

Ett ökat utbyte mellan verksamheter inom de kreativa näringarna som exempelvis White arkitekter, Tyréns och hos Mecano kan ge positiva effekter för Södercity och Örebro i övrigt. Här finns arkitekter, formgivare, grafiker, samhällsplanerare och pedagoger inom kulturområdet. En ökad exponering och aktiviteter och utbyte med konstnärer och arrangörer. Pågående samtal om staden och de gemensamma rummen tenderar att öka intresset och främja olika kluster. Föreningen Svensk Form har i olika sammanhang fört fram och diskuterat ett centrum för form och design. Ett sådant kan mycket väl vara en viktig nod i ett sådant arbete. Lokala kreativa kluster kan fungera som noder till forskning och kulturaktörer och utgöra nya mötesplatser som kan återspeglas i det offentliga rummet.

²⁵ <http://www.reggioemilia.se/pedagogiken/>

5. ANALYS OCH FÖRSLAG

Analysen delas in i tematiska delar som överlappar varandra, för att beskriva *den byggda miljön, gröna kvaliteter, konst och kultur och mötesplatser*. I dessa grupperingar återfinns vidare *umgänge och handel, torg och tillgänglighet* på olika sätt. Från dessa kan ett antal platser och egenskaper tas fram med en möjlig potential för en fördjupad process. Som nämnts i kapitel 1 så syftar förstudien till att se hur bland annat karaktär och identitet kan utgöra det kitt som kan hålla samman och ge Södercity attraktiva kvaliteter.

Analysen kommer att peka på ett antal platser/miljöer som utifrån förstudien kan lämpa sig för att genomföra ett eller flera avgränsade planning-projekt.

Cultural planning söker kvaliteter som kan utveckla en plats där såväl historia, nutid och framtid rymms. Patrik Geddes (1854 – 1932) skotsk sociolog och stadsplanerare och en av dem som lade grunden för tankesättet citeras ofta med: ”Survey, then plan” och ”People, work, place” Vad han avsåg med detta var vikten av att först kartlägga människornas bild och förväntningar och att deras dagliga liv måste avspeglas i platsen där de vistas. Att skapa en förtroende- och tillitsfull dialog underlättas av en förmedlad kontinuitet och att den sker geografiskt snarare än sektoriellt. Fler frågor kan sålunda behandlas inom samma område.

Genius Loci – platsens själ

Flera respondenter i enkäten pekar just på den kvaliteten, det uttrycks bilder av en folksjäl och i berättelsen att det är riktiga människor som bor och lever i stadsdelen med en blandning av åldrar och ursprung. Det faktum att stadsdelen inte gentrifierats i någon högre grad har skapat en granngemenskap. I frågeställningen om Södercity har en själ, uttrycks detta och i kvaliteter hos platser men också i förväntningar för dessa. Även i form av minnen uttrycks detta. Intresset har också varit stort hos utställningsbesökare att prata om både söders historia och framtid samtidigt.

Ur kartläggningen kan slutsatsen dras att stadsdelen rymmer betydelsefulla kvaliteter som också överensstämmer med några av de ordmoln som sammanställdes i Bo i Örebro²⁶ som genomfördes under jubileumsveckan. Örebroarna önskar att torgen och parkerna i stadskärnan ska vara platser för främst vila och umgänge. Ur denna studie kan ytterligare information läggas till som kan lokalisera platser och kanalisera resurser. Ur samtal och insamlat material framstår Södercity kanske främst som en stadsdel man bor i, och där mångfald och en blandad befolkning uttrycks som en del av själen är det en viktig analys att ha med i ett fortsatt arbete.

Den byggda miljön

Den byggda miljön bildar inramningen för stadsdelen och ger den också sin karaktär. Här finns styrkor och svagheter men även en stor förädlingspotential. Stadsdelen rymmer tydliga känslor för arkitekturen, där två byggnader särskilt utmärker sig, där uppfattningarna är diametrala. Medborgarhuset och Krämaren, antingen omtyckta eller ogillade. Den stora skalan som här och där är uppbruten i mindre enheter där lummiga bakgårdar och lugna vrår samlar människor för umgänge och möten. De historiska aspekterna i utformningen av den nuvarande bebyggelsen, exempelvis Medborgarhuset-

²⁶ Örebro kommun (2015)

Krämaren-Olof Palmes torg-Krämartorget kan rymma kvaliteter som kan utveckla stadsdelen.

Foto Tomas Dahlberg

Hela delen av södra Drottninggatans sträckning till Södra Allén rymmer möjligheter till förändring i och med en kommande renovering av Drottninggatan 48-60 kan möjliggöra förändringar av verksamhetsstrukturen. En sammanlänkning med Drottningparken/Skateparken görs möjlig med en aktivare fasad och därmed en mer lockande siktlinje. Den södra delen av stadsdelen upplevs idag delvis som otrygg och förändringar som gynnar gestaltning och verksamhetsutveckling ger ett ökat folkliv särskilt om det inte domineras av dagverksamheter.

Det nya kontoret som uppförs av Aspholmen fastigheter vid Oscariarondellen, är visserligen av kontorskaraktär men kommer att betyda att fler människor rör sig i området. Om dessa bara är dagbefolkning eller om de kan attraheras av annat utbud efter kontorstid stärker det miljön i form av ökad trygghet och att andra verksamheter kan attraheras och hitta utvecklingsmöjligheter.

Entrén mot Fabriksgatan från Rudbecksgatan är idag ett exempel på en icke-plats, som vare sig är gata, torg eller trottoar. Det skapar osäkerhet, inbjuder till felparkering och komplicerade möten mellan olika trafikslag. Men den grundläggande strukturen och de omgivande verksamheterna utgör möjligheter för utveckling och integration. En möjlig radikal förnyelse kan vara att med utgångspunkt från Superkilen i Köpenhamn utforma ett helt nytt stadsrum där Södercitys mångfald och uttryck samverkar med den moderna kongress- och hotellmiljön. En sådan *Kulturväg* kan hjälpa att brygga över den barriär som Rudbecksgatan utgör och med en attraktiv magnet drar en siktlinje från Konserthuset söderut.

Omvänt så kan *Kulturvägen* inledas vid Södra stationsområdet och markeras som ett promenadrum längs Änggatan mot Scandic Grand Hotell, Conventum och vidare mot Konserthuset. Där finns vidare kontaktytor med andra kulturinstitutioner. Genom att

bättre tillvarata ett lokalt plats- DNA ges möjlighet för Södercity att hälsa resenärer välkomna både med spännande gestaltning och med platsgenuinitet.

Krämaren mot Köpmangatan visar idag ett ganska grått och dystert ansikte gentemot en besökare som står på Våghustorget. Upplevelsen delas i hög grad av boende och andra i förstudien. En bakgata som också kan rymma betydligt fler kvaliteter än idag. Den upplevs som också som en plats man undviker. Den planerade microparken vid Bondegatan får en betydande påverkan men behov av övriga insatser behöver bedömas. Att nyttja delar av underskjutande delarna vid garaget för exempelvis ett cykelkök, en öppen verkstad för cykelreparationer kan ge ett ökat användningsområde och nya besökare.

För att tydliggöra de mindre gatornas utbud kan mindre åtgärder vidtas. Breddade trottoarer kan möjliggöra möbleringar eller aktiv skyltning kan bidra till nya rörelsemönster. Ett exempel på synliggörande som skett genom förstudien är att Örebro kommun, ÖBO och City Örebro anskaffat julbelysning för södra delen av Drottninggatan mellan Medborgarhuset och Södra allén. Delar av synlighetsgörandet sker också genom att butiker söker andra i sin närhet.

Gröna kvaliteter

Här finns såväl de allmänna parkerna, Drottningparken, Södra kyrkogården och Södra Alléns som bak- och innergårdar. Den mindre parken vid Kungsgatan finns också och pocketparken planeras nedanför trappan från Krämartorget. Stadsdelen saknar inte gröna inslag i form av träd men förstärkningar kan göras. Den nya skateparken kommer på sikt att kunna vävas in i grönstrukturen. Drottningparken med omgivningar har naturliga områden som utvecklas på tematiskt olika sätt för vila, meditation och aktiviteter. Under studien har flera möjligheter diskuterats, intresset från bland annat Solägget och Open Art tillsammans med Örebro skateförening kan rymma kvaliteter för grönstruktur, aktiviteter och konst. Samtliga dessa tre är intresserade av att på olika sätt se hur parken kan utvecklas. Här finns en möjlighet att över generationerna utveckla miljön. Den vackra kyrkogården är en stark kärna för meditation och vila vilket kan utnyttjas i någon form av tema.

Hundrastgård Union Square, New York. Källa Pet Friendly New York

En park är en plats där grönskan är den största tillgången, en park utgör en plats för möten av olika slag.

Den kan vara en plats för Tête a tête eller picknick, beroende på hur den planteras eller möbleras.

Ett uttalat intresse för hundrastgårdar finns bland svaren, där en lösning kanske är att skapa en attraktivitet för flera.

Flera synpunkter har kommit in som uppmärksammar de gömda gårdarna och grönskan som finns bland annat på taken stadsdelen. Även gröna bakgårdar nämns samtidigt som

de upplevs som otillgängliga. Många önskar också en relation med trädgården på Krämarterassen.

Konst och kultur

Konst och kultur spelar en stor roll för många, den offentliga konsten (s 13) har inte någon starkt framträdande roll i stadsdelen. Det kan också bero på att den känns invand, man tycker att kulturella uttryck kan stärkas. Förslag har diskuterats om att göra konstverk tillgängliga på flera platser, både fasta och temporära på fasader och i andra miljöer, exempelvis i Drottningparken. Open Art är viktig aktör i sammanhanget och samverkan kan byggas ut med andra aktörer, exempelvis med förskolan Solägget. Olof Palmes torg kan utgöra en spelplats för litteratur, då ett flertal referenser finns, inte minst Hjalmar Bergman. Det kulturellt utpräglade caféet Tiempo de Café kan vara en privat aktör som bidrar till en ny dynamik. Kan teaterverksamheten hitta möjliga uttryck i torgrummet?

Drottninggatan 46-48, Emaljfris av Endres Nemes (1961) Foto Tomas Dahlberg

Om återkommande arrangemang och uppträdanden hittar former för att tillsammans med andra skapa ett "West End" där också dag- och kvällsverksamhet kan växla kan flera besökare lockas. Riksteaterföreningen hyr återkommande Hjalmar Bergmanteaterns scen och Teatercaféet vid de tillfällen de arrangerar teaterföreställningar och konserter.

Teaterföreningen skulle önska att teatersalongen, teatercaféet och den nedre foajén kunde göras mer publik. Att möjliggöra detta kunde bidra till att återge Medborgarhuset den roll det hade i Ahlséns plan, att det dåvarande Södertorget skulle sträcka sig in i Medborgarhusets foajé. Mer verksamhet skulle kunna tillskapas och lokalerna göras mer tillgängliga och tillsammans med omgivande aktörer ge kultur en profilerad plats. Ägar/hyresförhållandet med Örebroporten, Conventum och Örebro kommun kunde möjligen struktureras så att gynnsamma förhållanden skapas.

Torg, mötesplatser och kommersiella aktiviteter

Styrkor finns bland annat i torgstrukturen Näbbtorget-Olof Palmes torg-Krämartorget. Här finns också en omliggande potential i de hus och verksamheter som finns runt torgen. Medborgarhuset är en uppskattad byggnad och Stadsbiblioteket utgör en både populär och viktig mötesplats för boende och besökare. Medborgarhuset är i dag inte det folkets hus det en gång varit, så den dagliga publiken har inte tillgång till lokalerna på samma sätt. Från biblioteket finns en öppning ut mot torgen och den fysiska miljön kan utvecklas i samarbete med aktiviteter som utgår ifrån biblioteket. Från bibliotekets sida har man också sökt inspiration och nya sätt att arbeta i mötet mellan hus, litteratur, media och möten bland annat i biblioteken i Århus i Danmark²⁷

Näbbtorget och Olof Palmes torg rymmer idag kvaliteter som kan utvecklas i samarbete med verksamheter i en nära samverkan med boende och andra. Bägge uttrycks både i enkäten och i samtal. Många upplever dock att Krämartorget är ganska tråkigt. Stadsodlingen under sommaren uppskattades. Flera verksamheter, uttrycker en vilja att diskutera torgen och deras utformning och innehåll samt att hitta ett forum för det. Trafiken i omgivningen påverkar intrycket åt olika håll, dels finns önskemål om ökad tillgänglighet till trottoarer och gaturum. Andra önskar en ökad tillgänglighet för bilar och tillgång till fler parkeringsplatser. Forskning visar på att handel och umgängesrelaterad verksamhet – caféer och restauranger ökar sin omsättning om människor färdas med låg hastighet, d.v.s. som fotgängare eller på cykel. Som tidigare nämnts (s 12) om PfPP:s studier är *sociability* en viktig faktor att beakta och utforska.

Interaktion och mångfald i stadsdelen

Det är också viktigt att se hur kreativa miljöer kan stimuleras, och de kan uppstå ur sig själva med rätt förutsättningar. Det är också viktigt att se hur mångfald i befolkningen, etnicitet och kulturell identitet kan tas tillvara. Människors olika bakgrund, kunskaper och erfarenheter kan tas tillvara. Interaktion och möten kan skapas genom att efterfråga erfarenheter och främja utbyten mellan olika kategorier och grupper i stadsdelen.

*Välkomna mångfald. Det skapar kreativitet, innovation och får positiva ekonomiska effekter. Människor med olika bakgrunder och erfarenheter bidrar med olika idéer, uttryck, talanger och perspektiv, detta berikar samhället. På så sätt kan idéer frodas och ge upphov till livfulla gemenskaper.*²⁸

Ett aktivt föreningsliv bidrar positivt till utvecklingen, beroende på intresse kan de ges större möjligheter att verka i synliga aktiviteter och offentliga rum. Om en egenmobilisering sker där problem eller idéer identifierats kan samtal föras hur den kan främjas. I förarbetena för Skateboardparken uttrycks en tydlig målsättning där en utveckling av Drottningparken i samverkan kan få en stor betydelse för stadsdelen.

*Den integrerade Skateboardparken Parken skall vara en naturlig del av närområdet och smälta samman med den kringliggande parkmiljön. Den skall även på ett naturligt sätt samverka med närliggande verksamheter som skolor, förskola, kyrkogård, företag etc.*²⁹

²⁷ Intervju med Peter Alsbjer. tf. bibliotekschef (aug)

²⁸ Memphismanifestet, princip 3 (2003)

²⁹ Örebro kommun (2015)

Skateboardföreningen ser att man på sikt utöver att arrangera tävlingar och events också kan utveckla samarbeten med andra aktörer för att bredda utbud och aktiviteter. I parkens absoluta närhet finns exempelvis i Oscariahallen en stor verksamhet med free running. Bägge har en stark kultur och är utpräglade actionsporter där gaturum och betongelement är en del. Vidare har pedagoger och barn på Solägget inventerat Drottningparken och arbetat med tankar om en stig för sinnena och hur olika miljöer kan skapas för odlingar och spänning. Precis som i intentionerna kring området är konst och skapande viktiga delar att arbeta med³⁰.

Att gemensamt verka för Skateparken och Drottningparken som en sydlig aktivitetsnod i stadsdelen betyder att ”det är mödan värt” att färdas från Rudbecksgatan söderut. Om avknoppningar och tillväxt sker norrut kan utvecklingen också underlättas. Det gäller då att den planering som senare görs är tillräckligt lyhörd för att medverka till detta.

*Vårda de kreativa. Stöd de som för människor samman. Samarbeta för att kunna konkurrera på nya sätt i ett spel som alla får vara med i.*³¹

Tillgänglighet, jämställdhet, delaktighet och trygghet

Tillgänglighet och trygghet är viktiga aspekter, som har olika innebörd för olika människor. I en cultural planning-metodik kan dessa ses i samma perspektiv. Den fysiska tillgänglighet som möjliggör fleras deltagande i sociala sammanhang främjar också trygghetsupplevelsen. Det är snarare den folktomma parken som upplevs otrygg snarare än buskagen. Ett generationsövergripande perspektiv kan ge värden och upplevelser för både barnfamiljer och äldre med behållna kvaliteter för övriga åldrar. Att göra Södercity mer tillgängligt innebär åtgärder av olika slag, ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter, att se över busslinjer och hållplatser. Trottoarer och insteg i butiker och matserveringar. Förhållandet mellan utrymme för biltrafik och gående bör diskuteras, om lokal ekonomi kan främjas genom att tillgängliggöra mer utrymme för fotgängare och cyklister. En första forskarrapport från Portland State University, *Consumer behavior and travel mode choices*³² visade indikationer på att de grupperna konsumerade lika mycket eller mer som bilburna kunder. The Atlantic's CityLab har sammanställt senare forskning inom området som visar på samma tendenser. Att vara delaktig i utformandet av rummen och den *tredje platsen*, det gemensamma vardagsrum som den amerikanske sociologen Ray Oldenburg beskriver. En plats där man kopplar av och möter vänner utanför hemmet. En plats där man också är en del av det sociala umgänget. Den tredje platsen är viktig för det civila samhället, demokrati, samhälleligt engagemang och för en platskänsla, en *genius loci*.³³

Delaktighet ger också möjlighet till att se hur olika perspektiv kan förändra både tankesätt och plats. Delaktighet är en förutsättning för en lyckad planeringsprocess,

Liz Gardiner vid organisationen Fablevision med mångårig praktik inom Cultural Planning i Skottland har tagit fram en kom ihåg-lista för att bättre kunna fånga platsunika och kulturella resurser:

³⁰ Solägget (2015) -bilaga

³¹ Memphismanifestet, princip 4 (2003)

³² Prof Clifton m.fl. (2012)

³³ Oldenburg (1989)

- *Är de boende inkluderade, involverade, engagerade och ges de möjlighet att kunna delta och ta ansvar?*
- *Är kreativitet, konstnärer, en tydlig puls och en glädje närvarande i processens centrum?*
- *Tar processen fram en berättelse – upptäcks egenart och särprägel?*
- *Finns relationer på rätt nivå mellan nyckelaktörer och partnerskap?*
- *Kännetecknas projektet av konstruktivitet snarare än av att det är instrumentellt?*
- *Tas gräsrotsinitiativ tillvara och ges de stöd uppifrån?*
- *Ges processen möjlighet till långsiktighet?*³⁴

Vilket väl beskriver det tankesätt Cultural planning som metodik förhåller sig till.

Förslag till fortsatt arbete

Förstudiens uppdrag att söka efter lokalt baserade resurser har inneburit att flera potentialer har kunnat identifieras. Intresse och engagemang har visat sig på flera sätt, studiens upplägg har möjliggjort att tankar och idéer har kunnat diskuteras av flera vid olika tillfällen. Bedömningen är att det finns möjligheter att i ett nästa steg under 2016 kunna arbeta fram en mer konkret plan och utveckling för en del av området.

Att skapa en helhetsvision Södercity är en lång och stor process, som också skulle innebära att en stor dialogyta måste drivas. En cultural planning-process kan med fördel drivas kring ett område eller tema som betydligt snabbare kan ge avkastning av förändringar i miljön eller tydliga aktiviteter.

Förslaget innebär att resultaten av denna cultural mapping- analys förs över till ett cultural planning-projekt som initieras under 2016. Projektet skulle också vara ganska unikt för Sverige i ett centralt läge i en stad av Örebros storlek. Det skulle kunna bidra till nya erfarenheter inom hållbar stadsutveckling och kunna spridas i olika sammanhang. Lokalt har studien rönt intresse, men även nationellt. Det finns forskningsanknytning vid bland annat Örebro universitet, och intressen för att koppla kultur till stadsutveckling finns på flera håll, både från myndigheter och från fristående aktörer.

Creative Communities föreslår ett fortsatt arbete inom något av de områden som presenterats, Näbbtorget-Olof Palmes torg (Krämartorget) eller Drottningparken. Andra områden som kan vara intressanta och möjliga men mer långsiktiga är utveckling av södra Drottninggatan, Fabriksgatan och Köpmangatan.

Kring de områden som skulle vara möjliga för en fortsättning finns olika grupper och intresserade aktörer som förekommit i rapporten närvarande. Till ett projekt finns möjlighet att knyta fler aktörer. En pågående dialog om förstudien har förts med Lia Ghilardi, Noema Place and Culture Mapping i London som också visat intresse för ytterligare engagemang i frågan.

Flera olika former av tekniker hämtade från Cultural Planning kan användas för detta arbete med boende, företagare, organisationer och verksamheter, med stöd och medverkan från stadsbyggnadskontoret och exempelvis konstnärer eller animatörer för att skapa ett dynamiskt och interaktivt pågående forum.

³⁴ Gardiner (2008)

Creative Communities kan utifrån förstudien utarbeta och lämna förslag på arbetsmodeller samt leda ett fortsatt arbete under 2016 med överenskommen inriktning och omfattning i syfte att skapa konkreta planeringsunderlag.

Inspiration som använts under studien

Under processen har olika externa inspirationskällor använts och diskuterats. Olika internationella organisationers arbete och aktiviteter, såsom Project for Public Spaces som sedan 1975 utvecklat och genomfört fler än 3000 grannskapsprojekt (community projects) i 43 länder. De utvecklar ledarskap och forskar inom området och har stor spridning och nätverk runt hela världen.

Park(ing) Day är en världsomspännande organisation som inspirerar till alternativa användningsområden i gaturummet.

Foto Nashville guru

Superkilen, Nørrebro Köpenhamn
Bild BIG Group

Att Superkilen i Nørrebro i Köpenhamn förtjänar uppmärksamhet i det här sammanhanget är dels den geografiska närheten och för den påtagliga lekfullhet och det starka integrationsperspektivet som präglar utformningen av platsen. Över 50 nationaliteter som finns representerade i Nørrebro har medverkat för

att utforma platsen. Kulturella och nationella uttryck finns representerade i form av konst, parkbänkar och sittplatser, fontäner och lekutrustning. Den präglingen bidrar till en gemensam ägandekänsla som man kan uppleva som besökare. Samtidigt är platsen så spektakulär att den kan inspirera till att tänka gränslöst, vilket kanske är det största bidraget.

Röster från förstudien

Det lilla torget med fontänen, framför Stadsbiblioteket. Det är mysigt litet torg med uteserveringar där gamla hus möter nya.

Södra kyrkogården, som en liten mini-oas mitt i stadsmiljön. Tycker det är bra med skejtparken, tror det kommer ge liv åt området och man bygger bort en väldigt outnyttjad plats som varit lite obehaglig att vistas i.

Skateparken så klart men även Svea Terazzas uteservering.

Runt biblioteket är det öppet och trevligt, men det kan bli vackrare. Utan för ÖBOS kontor och vid busshållplatserna kan det bli mycket finare.

Drottningparken är fin. Näbbtorget i sitt lilla format.

Näbbtorget. Lokus Pizzeria, Brassariet/Pinchos- nästan medelhavskänsla på sommaren.

Köpmangatan är en sluten gata, som känns som bakgata man passerar fort. Synd på ett så centralt läge. Drottninggatan från Krämartorget till söder behöver också få mer liv.

Änggatan är ganska steril, mer grönska där. Hela södra Köpmangatan är mörk och trist. Olof Palmes torg. Kungsplan är outnyttjad. Conventumområdet är svårnavigerat och rörigt.

Älskar jugendhuset bredvid Krämaren, alla äldre 1800-1900 tals hus. Gillar inte byggnader uppförda runt 50-70 talet, de ser tråkiga ut. Krämaren är en toppenbyggnad förutom fasaden, både gallerian och bostadshuset borde man göra någonting åt. De gråa betongliknande utseende ogillas inte bara av örebroare utan även vänner och familjer till oss. Det ger en obehaglig känsla som är tagen ur en fattig stad. Något att tänka på alltså, hur kan man med bästa förutsättningarna ändra Krämarens fasad till någonting attraktivt? Krämaren syns trots allt väldigt mycket p.g.a. den fantastiska höjden, så det vore underbart att stolt kunna tycka att fasaden är fin.

En stadsdel där riktiga människor bor och lever, multikulturellt och en väldigt härlig blandning av åldrar och ursprung. Lite arbetarklass. Tycker om att det inte är de rikas innerstadsområde.

Med den nya skateparken kommer det att bli ett fint ställe att umgås på!

Den finns i granngemenskapen inte i stadsmiljön.

6. REFERENSLISTA

Tryckta källor och litteratur

- Norberg-Schulz, Christian: *Genius loci: towards a phenomenology of architecture* (1980)
 Boverket: *Attraktiva miljonprogramsområden – platskvalitet med ökad delaktighet*.
 Boverket (2015)
- Bianchini, Franco & Greed, Clara H.: *Cultural planning and time planning*. Ur: Greed, Clara H. (red) *Social town planning*. London: Routledge (2012)
- Florida, Richard: *Den kreativa klassens framväxt* Daidalos förlag (2006) (2001)
- Johansson, Bengt O.H.: *Den stora stadsomvandlingen – erfarenheter från ett kulturmord*
 Stockholm: Kulturdepartementet, Fritzes (1997)
- Rune, Alf: *Möten i Återvändsgränd*. Örebro: Nerikes Allehanda förlag (1985)
- Örebro kommun: *Planeringsunderlag för Norrcitys utveckling*. Programnämnd samhällsbyggnad (20131008)
- Gehl, Jan & Svarre, Birgitte: *How to study public life* Island Press (2013)
- Fransson, Eva: *Underlag i Kulturmiljöinventering södercity*. Örebro kommun (2015)
- Örebro kommun: *Bo i Örebro – sammanställning av synpunkter*. Sam 532/2015
- Soläggets förskola: *Vårt nya söder – sammanfattning* (2015)
- Florida, Richard et al: *The Memphis Manifesto Summit*. Memphis, Tennessee, (2003)
- Clifton Kelly J. m.fl: *Consumer behavior and travel mode choices* Portland University (2012)
- Oldenburg, Ray: *The Great Good Place* Da Capo Press (1999)
- Gardiner, Liz: *Cultural Planning – The ingredients and checklist* Fablevision (2008)

Webbsidor

Creative Communities

<http://creativecommunities.se/2015/08/18/sodercity-utvecklingsplan-utblickar-och-mojligheter/> 2015-08-18

<http://creativecommunities.se/vartnyasoder/> 2015-10-01

Örebro kommun

<http://www.orebro.se/40559.html> 2015-10-01

Örebrobostäder

<http://obo.se/sv/Om-oss/Nyhetsarkiv/Sodercity/> 2015-09-23

<http://obo.se/sv/Om-oss/Nyhetsarkiv/Sodercity1/> 2015-10-22

Reggio Emilia

<http://www.reggioemilia.se/pedagogiken/> 2015-12-07

Park(ing) Day

www.parkingday.org 2015-10-13

Superkilen

<http://www.superkilen.dk/superkilen/> 2015-10-13

Project for public places

<http://www.pps.org/reference/grplacefeat/> 2015-11-24

CityLab

<http://www.citylab.com/search/?q=local+economy+pedestrians+cars> 2015-12-14

Memphismanifestet

<http://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/manifesto.pdf> 2015-12-15